

**«ЎЗБЕКИСТОНДА ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР ОРАСИДА
НАЗОРАТСИЗЛИК ВА ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА
ҚИЛИШ: ҲУҚУҚИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ЖИҲАТЛАР»**

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ
Академияси 3-ўқув курси 326-гуруҳ курсанти
Орифжонов Жуманазар Музаффаржон ўғли*

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси
Давлат-ҳуқуқий фанлар ва инсон
ҳуқуқларини таъминлаш кафедраси
ўқитувчиси, катта лейтенант
Маматов Шермухаммад Илхом ўғли*

Аннотация

Мақолада Ўзбекистонда вояга етмаган шахслар орасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларни профилактика қилишнинг ҳуқуқий асослари, асосий омиллари ва амалий чоралари таҳлил қилинади. Вояга етмаганларнинг ҳуқуқий, ижтимоий ва психологиявий жиҳатдан баркамол ривожланиши учун қонунчилик асосида профилактика тизимини ташкил этиш, оила, мактаб, жамоатчилик ва ички ишлар органлари ҳамкорлиги аҳамияти ёритилади. Шунингдек, мақолада профилактика турлари (умумий, махсус, индивидуал, ижтимоий ва ҳуқуқий тарбия) ва уларнинг самарадорлиги таъкидланади.

Калит сўзлар

Вояга етмаганлар, назоратсизлик, ҳуқуқбузарлик, профилактика, ҳуқуқий асос, ижтимоий ҳамкорлик, махсус чоралар, таълим, оила, ички ишлар органлари.

Вояга етмаган шахслар – 18 ёшга тўлмаган бола ва ўсмирлар бўлиб, улар қонун олдида шахсий масъулиятга тўлиқ эга эмас. Шу боис, улар ижтимоий муҳит ва қонуний ҳимояга муҳтож ҳисобланади. Вояга етмаганлар орасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар шаклланиши, уларнинг шахсий, маънавий ва ижтимоий ривожланишига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Назоратсизлик – бу боланинг оила, мактаб ва жамоатчилик назоратидан маҳрум бўлиши, қонуний тарбия ва қоидаларга риоя қилишда чекловнинг йўқлиги ҳолати ҳисобланади. Бу омил ҳуқуқбузарликлар, тартибсизлик ва оила ҳамда жамоатчиликка зарар келтирувчи ҳаракатларнинг пайдо бўлишига асос бўлиши мумкин. Ўзбекистонда вояга етмаганлар орасида ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш давлат сиёсати ва қонунчилик даражасида муҳим аҳамиятга эга. Шу мақсадда қабул қилинган қонунлар: “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонун (№ ЎРҚ 263), “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонун (№ ЎРҚ 371) ва “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонун (№ ЎРҚ 407) профилактика фаолиятининг ҳуқуқий асосини, ижтимоий ва психологик жиҳатларини белгилайди. Ушбу қонунлар болаларнинг ҳуқуқ ва қадриятларини ҳимоя қилиш, ҳуқуқбузарликка мойиллик сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этиш, шунингдек профилактика фаолиятини мувофиқлаштиришга қаратилган. Профилактика чоралари нафақат содир бўлган ҳуқуқбузарликлар билан ишлаш, балки уларга олиб келаётган омилларни бартараф этишни ҳам ўз ичига олади. Асосий йўналишлар қуйидагилардан иборат: вояга етмаганларнинг назоратсизлик ва қаровсизлик ҳолатларини аниқлаш ва таҳлил қилиш, ҳуқуқбузарлик ва ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга имкон берувчи омилларни йўқотиш, ижтимоий, ҳуқуқий, психологик ва ахборот тадбирлари орқали

комплекс чоралар амалга ошириш. Профилактика фаолияти қонунийлик, инсонпарварлик, тизимли ёндашув, оила билан ҳамкорлик ва ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволдаги вояга етмаганларга индивидуал ёндашув принциплари асосида олиб борилади. Бу принциплар болаларни ҳуқуқий онг билан тарбиялаш, уларнинг маънавий ва ижтимоий баркамол ривожланишини таъминлайди. Шу боис, вояга етмаганлар орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш нафақат ҳуқуқий мажбурият, балки жамиятда барқарорлик, хавфсизлик ва болаларнинг баркамол шахс сифатида ривожланишига хизмат қилади. Мақолада мазкур соҳадаги қонунчилик, профилактика турлари, амалий чоралар ҳамда уларнинг самарадорлиги таҳлил қилинади ва болаларни ижтимоий фаолликка интеграция қилишнинг муҳим жиҳатлари ёритилади.

Ўзбекистонда вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларни олдини олиш учун ҳуқуқий асослар яратилган ва бу соҳада бир қатор қонунлар қабул қилинган. Ушбу қонунлар профилактика фаолиятини ҳуқуқий, ижтимоий ва психологиявий жиҳатлар асосида ташкил этиш, вояга етмаганларнинг ҳуқуқ ва қадриятларини ҳимоя қилишга қаратилган. “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонун (№ ЎРҚ-263) вояга етмаганларнинг ҳуқуқбузарликка мойиллик сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш, бартараф этиш ҳамда профилактика фаолиятини мувофиқлаштириш мақсадида қабул қилинган. “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонун (№ ЎРҚ-371) кенг қамровли профилактика тизимини белгилайди ва вояга етмаганлар бўйича махсус нормаларни ўз ичига олади. Шунингдек, “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонун (№ ЎРҚ-407) ички ишлар органлари ва уларнинг профилактика бўлинмаларининг вазифалари ҳамда марказлар фаолиятини

тартибга солади.Профилактика фаоляти нафақат содир бўлган ҳуқуқбузарликлар билан ишлашни, балки уларга олиб келаётган омилларни бартараф этишни ҳам ўз ичига олади. Бу соҳада асосий йўналишлар қуйидагилар: вояга етмаганларнинг назоратсизлик ва қаровсизлик ҳолатларини аниқлаш ва таҳлил қилиш, ҳуқуқбузарлик ва ғайриижтимоий хатти-ҳаракатларга имкон берувчи омилларни йўқотиш, ижтимоий, ҳуқуқий, психологик ва ахборот тадбирлари орқали комплекс чоралар амалга ошириш.Профилактика фаоляти қонунийлик, инсонпарварлик, тизимли ёндашув, оила билан ҳамкорлик ва ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволдаги вояга етмаганларга индивидуал ёндашув принциплари асосида амалга оширилади. Бу принциплар профилактик тадбирларни инсон ҳуқуқлари ва қонун доирасида самарали ташкил этишни таъминлайди.Превентив чоралар олдин олишга қаратилган бўлиб, ҳуқуқий онгни ошириш, тарғибот ва маълумот бериш, оила, мактаб ва жамоа муҳитида назоратни кучайтириш, таълим, соғлиқни сақлаш ва ижтимоий муҳофаза соҳалари билан ҳамкорликни ўз ичига олади. Махсус чоралар эса ҳуқуқбузарликка мойил бўлган ёшлар билан индивидуал ишлаш, ички ишлар органлари ва махсус профилактика бўлинмалари орқали аниқ чоралар кўриш ҳамда профилактик ҳисоб ва мониторинг тизимларини ташкил этишдан иборат.Профилактика тадбирларини амалга оширишда ички ишлар органлари ва уларнинг профилактика бўлинмалари, болалар иши комиссиялари, таълим муассасалари, ота-оналар ва жамоатчилик институтлари ҳамкорлик қилади. Ички ишлар органлари турли профилактик чораларни амалга ошириш, хавфли ҳолатдаги болаларни аниқлаш ва мониторинг қилишда асосий вазифани бажаради. Болалар иши комиссиялари ҳуқуқий маълумот бериш, ижтимоий ёрдам кўрсатиш ва ҳуқуқларни ҳимоя қилишда иштирок этади. Таълим муассасалари ва оила эса олдин олиш ва тарбиявий йўналишда профилактикада муҳим роль ўйнайди.Қонунчилик профилактика тартибига риоя қилмаган ҳолатлар учун жавобгарликни назарда тутати ҳамда профилактика фаоляти самарадорлигини баҳолаш учун мониторинг механизмларини жорий қилади.

Вояга етмаганларда ҳуқуқбузарликка олиб келувчи асосий омиллар қуйидагилар: оиладаги носоғлом муҳит (ота-оналарнинг миграцияда бўлиши, назоратсизлик, зўравонлик, алкоголизм ёки эътибор етишмаслиги), оммавий маданиятнинг салбий таъсири (интернетда паст тарбиявий контент, зўравонлик ва порнография), мафкуравий ва ижтимоий-иқтисодий омиллар (бузғунчи ғоялар, кам таъминланганлик, тенгдошлар таъсири), ёш хусусиятлари (ҳуқуқий онгнинг шаклланмаганлиги, импульсивлик) ва таълим ҳамда профилактика ишларининг етарли даражада олиб борилмаслиги.

Тошкент шаҳри бўйича статистика шундай кўрсаткичларга эга: 2 655 нафар тарбияси оғир бола аниқланган, улардан дарсга келмаслик – 1 184, ўқитувчига менсимаслик – 286, ноқонуний жисмлар олиб юриш – 164, ўқувчилар билан жанжаллашув – 612, порнографик маҳсулотлар сақлаш – 391, зўравонлик тарғиботи материаллари – 18. Шунингдек, 5 183 нафар назоратсиз ва қаровсиз бола ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам марказларига жойлаштирилган ва 12 873 нафар ота-онага Маъмурий жавобгарлик кодексининг 47-моддасига асосан чора кўрилган. 2022 йилда вояга етмаганлар томонидан содир этилган жиноятлар: ўғирлик – 136, безорилик – 38, фирибгарлик – 30, талончилик – 22, босқинчилик – 7, оғир тан жароҳати – 6 ва бошқа – 69 ҳолат. Энг кўп учрайдиган ҳуқуқбузарлик – безорилик ҳисобланади.

Шу тарзда, вояга етмаганларнинг назоратсизлиги ва ҳуқуқбузарликларини олдини олишда профилактика фаолияти ҳуқуқий, ижтимоий ва психологиявий тадбирларни ўз ичига олиши, тарбия ва индивидуал ёндашувни қамраб олиши лозим. Чора-тадбирлар тизими мактаблар, оила, ички ишлар органлари ва жамоатчилик ҳамкорлиги асосида амалга оширилиши зарур. Давлат сиёсати ва қонунчилик базаси вояга етмаганларни баркамол шахс қилиб тарбиялаш, уларнинг ҳуқуқий онгини ошириш ва ижтимоий хавфсиз муҳитни таъминлашга қаратилган.

Ўзбекистонда вояга етмаганларнинг ҳуқуқий, маънавий ва ижтимоий жиҳатдан баркамол ривожланиши давлат сиёсати даражасида эътибор марказида

бўлиб, профилактика ва тарбия ишлари жамиятнинг келажакдаги барқарорлиги ва хавфсизлиги учун муҳим омил ҳисобланади.

Вояга етмаган шахслар – бу 18 ёшга тўлмаган болалар ва ўсмирлар бўлиб, улар қонун олдида шахсий масъулиятга тўлиқ эга эмас, лекин ижтимоий муҳит ва қонуний тартибда қонуний ҳимояга муҳтождир. Вояга етмаган шахслар орасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш муҳим аҳамиятга эга, чунки бу даврда уларнинг ҳуқ-атвори шаклланади ва қонуний нормаларга мослашиши бошланади.

Нazorатсизлик – бу вояга етмаган шахсларнинг оила, мактаб ва жамоатчилик назоратидан маҳрум бўлиши, яъни уларнинг қонуний тарбия ва қоидаларга риоя қилишда назоратсиз қолиши ҳолати ҳисобланади. Бу омил ҳуқуқбузарликларга сабаб бўлиши мумкин. Ҳуқуқбузарликлар эса – қонун талаблари, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларни бузиш ҳолатлари бўлиб, вояга етмаган шахсларда одатда мактабдаги тартибсизлик, қонунга зид ҳаракатлар ёки оила ва жамоатчиликка зарар келтирувчи фаолият шаклида намоён бўлади. Шунинг учун назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар ўртасида чуқур боғлиқлик мавжуд ва уларни олдини олиш чоралари муҳим аҳамият касб этади.

Профилактика чора-тадбирлари қонунларда умумий ва махсус шаклларда кўзда тутилган. Умумий профилактиканинг асосий вазифаси – аҳоли орасида ҳуқуқий онгни ошириш ва жамиятда қонунбузарликка қарши муҳитни шакллантиришдир. Бу чоралар оилада тарбия бериш, мактаб ва таълим муассасаларида ҳуқуқий билим бериш, оммавий ахборот воситалари орқали ҳуқуқий хабар бериш, шунингдек, қонунбузарликларнинг салбий оқибатларини намойиш қилиш каби тадбирларни ўз ичига олади. Умумий профилактика болалар ва катталарнинг ҳуқуқий онгини ошириб, жамиятда ҳуқуқбузарликларнинг умумий пастишини таъминлайди.

Махсус профилактика эса алоҳида шахс ёки гуруҳда ҳуқуқбузарликнинг қайта такрорланишини олдини олишга қаратилган чоралардир. Бу турда психологик ва ижтимоий маслаҳатлар, мажбурий таълим ва қайта тарбия

дастурлари, оила ва маҳаллада индивидуал назорат, шунингдек ҳуқуқбузар шахс билан доимий мониторинг орқали ишлар олиб борилади. Махсус профилактика рецидивларни камайтириш ва шахсни ижтимоий фаолликка интеграция қилишда муҳим аҳамиятга эга.

Вояга етмаган шахсларга мўлжалланган профилактика чоралари эса болалар ва ўсмирларни жамоат тартибига ва қонун талабларига мослаштиришга қаратилган. Бу чоралар оила, мактаб, маҳалла ва ижтимоий хизматлар ҳамкорлиги асосида амалга оширилади. Шунингдек, боларни спорт, санъат ва маънавий дам олиш фаолиятига жалб қилиш, ҳуқуқий тарбия ва тартиб қоидалари бўйича тренинглар ўтказиш ҳамда хавфли оила ва муҳитдаги болаларга махсус назоратни йўлга қўйиш каби тадбирлар ҳамда профилактиканинг таркибий қисми ҳисобланади. Бундай чоралар қонунбузарликка мойил болаларни эрта даврда йўналтириш ва уларни ижтимоий қийинчиликлардан ҳимоя қилишда муҳим аҳамиятга эга. Профилактика чораларини амалга оширишда оила, мактаб ва таълим муассасалари, маҳалла ва жамоатчилик, ички ишлар органлари, психологлар ва ижтимоий хизматлар ҳамкорликда фаолият олиб бориши талаб этилади. Оила болани тарбиялаш ва назорат қилишда, мактаб таълим ва тарбия жараёнида ҳуқуқий ва жамиятчилик тарбия беришда, маҳалла болаларни ижтимоий фаолликка жалб қилишда, ички ишлар органлари жамоат тартиби ва ҳуқуқбузарлик ҳолатларини мониторинг қилишда, психолог ва ижтимоий хизматлар эса шахсий профилактика ва психосоциал ёрдам кўрсатишда иштирок этади. Фақат бир идора чора кўра олмайди, биргаликда ҳамкорлик орқали профилактика самарали бўлади. Профилактика турлари турлича аҳамиятга эга: умумий профилактика бутун аҳоли орасида ҳуқуқий онгни ошириб, жамиятда ҳуқуқбузарликларнинг умумий пастлигини таъминлайди; махсус профилактика алоҳида шахс ёки гуруҳда рецидивларни камайтириб, уларни ижтимоийлаштиришга хизмат қилади; индивидуал профилактика эрта даврда вояга етмаган шахсларни йўналтириш ва хавфли болаларни ҳимоя қилишда муҳимдир; ижтимоий профилактика болаларни спорт,

санъат ва маънавий фаолиятга жалб қилиш орқали уларни жамиятга интеграция қилади; ҳуқуқий тарбия эса қонун ва қоидаларни тушунтириш орқали болада қонунбузарликка мойилликни камайтиради. Шу тариқа, вояга етмаган шахсларнинг ҳуқуқбузарликлардан ҳимоя қилиниши ва уларнинг тўғри ижтимоий ривожланиши учун назоратсизликнинг олдини олиш, профилактика чораларини турли шаклларда қўллаш ва турли идоралар ҳамкорлигини таъминлаш зарурдир. Бу чоралар болаларнинг қонуний ва ижтимоий фаол шахс сифатида ривожланишини кафолатлайди ва жамиятда ҳуқуқбузарликлар сонини камайтиради.

Ўзбекистонда вояга етмаган шахслар орасида ҳуқуқбузарликларни олдини олиш профилактика фаолиятининг ҳуқуқий, ижтимоий ва психологиявий жиҳатларини комплекс кўришни талаб қилади. Профилактика чоралари умумий, махсус, индивидуал ва ижтимоий шаклда амалга оширилиши, оила, мактаб, маҳалла, жамоатчилик, ички ишлар органлари ҳамда психолог ва ижтимоий хизматлар ҳамкорлиги асосида ташкил этилиши зарур. Бу чоралар вояга етмаган шахсларнинг қонуний, маънавий ва ижтимоий жиҳатдан баркамол ривожланишини таъминлаб, ҳуқуқбузарликларнинг камайишига хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги ЎРҚ-371-сон “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни. <https://lex.uz/docs/2387357> (моддалар: 3, 6, 28–39 ва бошқалар).

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 мартдаги ПҚ-2833-сон Қарори “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” (ўзгартиришлар билан, жумладан 2024 йил 6 февраль ҳолатига). <https://lex.uz/ru/docs/3141186?ONDATE2=06.02.2024&action=compare> (2-банд ва

бошқа тегишли қисмлар, “Хавфсиз маҳалла” тамойилига мувофиқ ислохотлар контекстида).

5. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги ЎРҚ-407-сон “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни (профилактика инспекторлари ва ички ишлар органларининг ваколатлари бўйича). <https://lex.uz/docs/3027843> (4, 15, 16-моддалар ва бошқалар).

6. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги ЎРҚ-407-сон “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни (профилактика инспекторлари ва ички ишлар органларининг ваколатлари бўйича). <https://lex.uz/docs/3027843> (4, 15, 16-моддалар ва бошқалар).

7. Ahmad o'g'li C. M. NOGIRONLIGI BO 'LGAN SHAXSLARNING SHAXSIY HUQUQ VA ERKINLIKLARINI TA'MINLASHNING MILLIY MEKANIZMLARI //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 482-489.

8. Ahmad o'g'li C. M. et al. ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ ТУШУНЧАСИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА ТУРЛАРИ //Modern education and development. – 2025. – Т. 26. – №. 1. – С. 171-176.

9. Чориев М. А. ШАХСИЙ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ ТАЖРИБАСИНИНГ ТАРИХИЙ ШАКЛЛАНИШИ //ХАБАРШЫСЫ. – 2022. – Т. 3. – С. 156.

10. Ahmad o'g'li C. M. ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО МЕХАНИЗМЛАР Чориев Маҳмуджон Аҳмад ўғли.

11. Ahmad o'g'li C. M. ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО МЕХАНИЗМЛАР Чориев Маҳмуджон Аҳмад ўғли.

12. ЧОРИЕВ М. ШАХСИЙ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ БЎЙИЧА ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР ТАСНИФИ //UNIVERSITETI XAVARLARI, 2022,[1/9] ISSN 2181-7324.

13. Фозилов У. Э. ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИНИ БАРПО ЭТИШДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ УМУМЖАҲОН ДЕКЛАРАЦИЯСИНИНГ ҲУҚУҚИЙ

МАЗМУНИ-МОҲИЯТИ //Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 9. – С. 4-8.

14. Фозилов У. Э. Фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг ҳуқуқий муаммолари: Юрид. фан. ном. дисс. автореф. – 2009.

15. Ниматов Ш. Н. и др. ЁШЛАР ВА ХОТИН-ҚИЗЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАР ВА ИЖТИМОИЙ ПРОФИЛАКТИКА МЕХАНИЗМЛАРИ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – Т. 79. – №. 2. – С. 143-157.

16. Ниматов Ш. Н. и др. ИҚТИСОДИЙ ЖИНОЯТЛАРНИ ПРОФИЛАКТИКА ҚИЛИШ: ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АМАЛДАГИ ҲОЛАТ ВА ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 229-243.

17. Ниматов Ш. Н. и др. АЁЛЛАР ЎРТАСИДА РЕЦИДИВ ЖИНОЯТЧИЛИК: САБАБЛАР, ТАҲЛИЛ ВА ПРОФИЛАКТИК ЁНДАШУВЛАР //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 365-379.

18. Ниматов Ш. Н. Вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳозирги кундаги долзарб масала сифатида //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025. – Т. 2. – №. 1. – С. 136-140.

19. Ниматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРНИ ОММАВИЙ МАДАНИЯТ ТАЪСИРИДАН ҲИМОЯЛАШГА ОИД ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 55. – №. 1. – С. 380-392.

20. Ниматов Ш. Н. и др. ОБОД ВА ХАВФСИЗ МАҲАЛЛА ҲАМДА Е-ЎТМОИЎ ПРОФИЛАКТИКА ТИЗИМИ: АХЛОҚҚА ҚАРШИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ МЕХАНИЗМЛАРИ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 450-465.

21. Ниматов Ш. Н. и др. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ
‘МАҲАЛЛА ЕТТИЛИГИ’БИЛАН ҲАМКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ВА АМАЛИЙ АСОСЛАРИ
//Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – Т. 57. – №. 2. – С. 436-449.